Doemdenken of dóórdenken

MS De opvatting, dat een onverhoopt uitbrekende kernwapenoorlog onontkoombaar het einde van alle leven op onze planeet zal betekenen, is kenmerkend voor wat in deze dagen gewoonlijk wordt aangeduid als „het doemdenken". Hoewel de Nederlandse taal het woord „doem" wel degelijk reeds kende – met name in de betekenis van vonnis of oordeel, zoals in de samenstelling „doemdag" voor de dag van het laatste oordeel – is de thans in zwang geraakte term klaarblijkelijk overgenomen uit het Amerikaanse spraakgebruik van enkele jaren geleden, toen men immers benamingen als „the ultimate weapon" en „the doomsday machine" placht te bezigen ter adstructie van het toenmalige streven naar steeds grotere vernietigingskracht in het nucleaire arsenaal dat in voorkomend geval beschikbaar zou moeten zijn voor de massale vergelding en dat door zijn dreiging de potentiële agressor diende af te schrikken. In dat kader werd met de term „doomsday machine" gezinspeeld op een, vooralsnog hypothetisch, wapen met een dermate verschrikkelijke uitwerking dat de gehele mensheid daaraan ten onder zou kunnen gaan.

Zoals bekend, is de dreiging met „massive retaliation" reeds sinds geruime tijd niet meer de essentie van de Westelijke bondgenootschappelijke strategie. Dat neemt evenwel niet weg dat de kernwapens nog steeds een hoofdrol vervullen in het geheel van afschrikking en oorlogsvoorkoming. Hun aanwezigheid betekent *de facto* dat de supermogendheden zijn genoodzaakt in te zien dat tussen hen geen oorlog kan worden gevoerd, omdat de onvermijdelijke escalatie daarvan voor beide partijen zodanig ernstige gevolgen zou teweegbrengen dat die in generlei verhouding meer zouden staan tot de winst die met het gewapende conflict werd beoogd.

In het doemdenken is echter geen plaats voor dergelijke rationele overwegingen die nu ten grondslag liggen aan de systematiek van oorlogsvoorkoming en crisisbeheersing zoals het Westen die al sinds jaren in praktijk brengt. Doemdenkers zijn over het algemeen meer geneigd tot een emotionele dan tot een rationele benadering. En hoezeer die wijze van oordeelsvorming de grote massa in beweging kan brengen, is wel overduidelijk gebleken bij de verschillende massale demonstraties van de voorbije maanden. Het is bepaald niet verwonderlijk, dat een op angst gebaseerde emotionele meningsvorming koren op de molen is van hen die menen te eniger tijd voordeel te kunnen behalen uit wat gemeenlijk onder de noemer Atoomchantage wordt gebracht: indien een zich al op voorhand manifesterende angst kan worden aangewakkerd tot een onverholen paniek, is het duidelijk dat dreigen met het doorsnijden van de dunne draad waaraan het moderne zwaard van Damocles bungelt, toereikend kan zijn om de beangsten te bewegen tot de grootst denkbare inschikkelijkheid.

Het behoeft nauwelijks nader betoog dat een dergelijk doemdenken juist daarom in de Sovjet-Unie geen kansen krijgt zich te manifesteren. Immers, het strookt niet met het streven van de machthebbers in het Kremlin dat de eigen bevolking blijken zou durven geven van een mentale kwetsbaarheid die een verder doortrekken van de in 1917 geïnitieerde, op een drastische wijziging van de *status quo* gerichte, beleidslijn in gevaar zou kunnen brengen. Terwijl in het te bestrijden Westen de rade- en redeloosheid zich een uitweg banen wanneer de Amerikaanse politieke leiding de mogelijkheid van een beperkte kernwapenoorlog in Europa niet uitgesloten acht – ook al gaat die vaststelling vergezeld van de presidentiële geruststelling dat het zijns inziens nooit tot een dergelijk conflict zal komen – wordt aan gene zijde van het IJzeren Gordijn alles in het werk gesteld om de zenuwen van de eigen mensen te harden. De Sovjetrussische strategie gaat onmiskenbaar uit van een model waarin de kernwapenoorlog niet alleen denkbaar, maar ook voerbaar is, en met het oog daarop worden dan ook de overlevingsmogelijk-

heden voor de Oostblokbewoners gemaximaliseerd. Alleen al de uitgebreide voorzieningen, die werden getroffen ten behoeve van de civiele verdediging, bewijzen zonneklaar dat de Sovjet-Unie geenszins bereid is zich te schikken in een situatie van „mutual assured destruction" waarin de Verenigde Staten een redelijke waarborg meenden te vinden voor een zeker afschrikkingsevenwicht. Met die maatregelen beoogt het Kremlin te verhinderen dat de eigen burgers gaan beseffen dat zij de gijzelaars zijn in het kader van de oorlogsvoorkoming die het Westen tracht te verzekeren.

Terzelfder tijd realiseert de Russische leiding zich zeer wel dat het conventionele overwicht van de Warschau-Pactstrijdkrachten in voorkomend geval door de NAVO-verdediging nauwelijks anders zal kunnen worden gecompenseerd dan met de inzet van *tactische* kernwapens. Het is evenwel een illusie, te verwachten dat van dié specifieke mogelijkheid alleen een oorlogsvoorkomende werking zal uitgaan: ook de Oostblokstrijdkrachten zijn erop ingesteld de inzet van vijandelijke kernwapens te overleven en desondanks de opdrachten uit te voeren; en bovendien . . . die inzet treft dan géén Russisch grondgebied, géén infrastructuur en géén bevolkingsconcentraties binnen het socialistische sanctuarium!

Het laat zich echter denken dat het afschrikkingsstreven eerder effect zal sorteren wanneer de Russische leiders genoodzaakt zijn te bedenken dat hun éígen territorium gevaar loopt te zullen veranderen in een radioactieve woestenij. Vandaar dan ook dat zij zo gretig instemmen met de demonstraties van de Westeuropese doemdenkers, wier emoties, zorgen en angsten zich immers júíst ontladen in een fel verzet tegen precies die wapens die moeten dienen om het Kremlin wat meer bezorgd te doen zijn om het éígen grondgebied. De gedachte dat bijvoorbeeld een Pershing II in ongeveer vijf minuten doelen in de Sovjet-Unie zou kunnen bereiken, lijkt weinig aantrekkelijks te brengen voor het besluitvormingsproces van de Warschau-Pacttop, en het aanmoedigen van vredesbewegingen die de installatie van die wapens willen beletten is daarom volkomen begrijpelijk. Het is daarentegen volslagen ónbegrijpelijk dat de doemdenkers eraan voorbijgaan dat het SS-20-zwaard-van-Damocles boven de bevolkingscentra van West-Europa zal *blijven* hangen, ook al zouden die raketten uit Europa worden teruggetrokken: van achter de Oeral kunnen zij Rotterdam, Antwerpen, Le Havre en Parijs zeker niet minder doeltreffend onder schot nemen dan uit bijvoorbeeld de Oekraïne. En dat, terwijl de eventuele plaatsing van Pershing II en kruisraket – ook afgezien van de parlementaire en buitenparlementaire deliberaties daarover – voorlopig nog lang niet kan worden gerealiseerd!

Zoals reeds opgemerkt, stoelt het doemdenken op emoties. De angstgevoelens van hen die zijn vervuld van vrees om de toekomst van de mensheid laten zich zeer wel begrijpen. Toch is het nodig daarover verder door te denken: het paradoxale is immers dat juist de vrees moet dienen om ons te vrijwaren voor situaties waarvoor wij zo beangst zijn. Wie bereid is daarover werkelijk door te denken, begrijpt ook waarom de propaganda uit het Oosten doorgaat met de Westeuropese zenuwen te bespelen, en zich zelfs niet ontziet regelrechte dreigementen te ventileren tegen landen waar Amerikaanse kernwapens zouden worden geplaatst: in geval van een gewapende botsing tussen de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten zullen die landen worden verwoest, ook al zou daartoe in Europa geen aanleiding worden gegeven. Het ligt wel voor de hand dat het Kremlin terdege beseft wat er zoal te bereiken valt met atoomchantage, maar anderzijds is het bevreemdend dat Westeuropese regeringen geen scherpe protesten hebben laten horen tegen dergelijke intimidatiepogingen. Wie de voorkeur geeft aan een gevoelsmatige benadering loopt gevaar al doemdenkende niet verder te komen dan zijn persoonlijke bezorgdheden en angsten. Maar niet voor niets zegt het spreekwoord dat de angst een slechte raadgever is. De mens, met rede begaafd, doet zichzelf te kort als hij zijn denkvermogen niet benut. Men zou zich zelfs kunnen afvragen of doemdenken werkelijk dènken mag heten. In ieder geval verdient het zeer zeker aanbeveling het denken niet te laten beheersen door gevoelens die de ratio verdringen. Het ware te wensen dat velen van doemdenken tot dóórdenken zullen komen; dat zou wellicht kunnen bijdragen tot het inperken van de gevaren die de mensheid zozeer beangst maken.